

1998. – # 9; Vitman K.M. Etnonacional`na polity`ka postsocialisty`chny`x krayin: modeli, osobly`vosti, problemy`. – K.: Logos, 2007. – 336 s.
6. Borodky`n F.M., Koryak A.M. Vny`many`e, konfly`kt! – Novosy`by`rsk, 1989; Macznev A. A. Этноpoly`ty`chesky`e konfly`kты: pry`roda, ty`pology`ya y` puty` ureguly`rovany`ya// SPZh. – 1996. – # 4. – S. 46-52.
7. Gellner Э. Nacy`y` y` nacy`onaly`zm / Per. s angl. T.V.Berdy`kovej, M.K. Tyun`ky`noj. – M.: Progress, 1992. – 319c.; Van den Berghe P.L. The ethnic phenomenon. – New York: Praeger, 1987. – 301p.; Connor W. Ethnonationalism // Understanding Political Development / Eds. R. Weiner and S.P. Huntington. – Boston; Toronto, 1987. – P. 196-220; Ryan S. Ethnic Conflict and International Relations: 2nd edn. – Aldershot, Hants, England; Brookfield, Vt., USA: Dartmouth, 1995. – 286 r.; Smith A. The Ethnic Origin of Nations. – Oxford: Blackwell, 1986. – 312 r.; Smith A. The Ethnic Revival in the Modern World. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 240 r.
8. Dzhonson D.M. O programme razreshen`ya mezhnacy`onal`ny`x konfly`ktov // Kentavr. – 1992. – Mart. – S. 89-92.
9. Kazanskaya G.V. “Osobyj sluchaj” korsy`kanskoj avtonomy`y` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.infrance.ru/tourisme/art-regions/corse-cas/corse-cas.html>; Zueva K. Korsy`kansкая проблема: genezy`s y` puty` reshen`ya // My`rovaya ekonomy`ka y` mezhdunarodnye otnoshen`ya. – 2007. – # 12. – S. 70.
10. Kataev D.S. Vsplesk этны`cheskogo nacy`onaly`zma v Evrope // Vlast`. – 2010. – # 6. – S. 88-91.
11. Krajnev A. Terrory`zm – global`naya problema sovremennosty` // Zarubezhnoe voennoe obozreny`e. – 1997. – # 6. – C. 48-56.
12. Malysheva D.V. Konfly`kt v razvy`vayushhemsya my`re, Rossy`y` y` SNG. – M., 1997; Perepelky`n L.S. Socy`al`nye predposylky` sovremenny`x mezhэтны`chesky`x konfly`ktov v Rossy`jskoj Federacy`y`. – M., 1997.
13. My`xajlov V.A. Pry`ncy`p “voronky” y`ly` mexany`zm razvertivany`ya mezhэтны`cheskogo konfly`kta // Socy`s. – 1993. – # 5. – S. 57-63.
14. Проблемы nacy`onaly`zma v Evrope. – M.: Y`NY`ON, 1996. – # 3; Этно`chesky`e y` regy`onal`nye konfly`kты v Evrazy`y`: v 2-x tt. – M., 1997; Orlova M.E. Moderny`zacy`ya y` my`myj process v Severnoj Y`rlandy`y` // Poly`s. – 1998. – # 2; Narochevskaya E.A. Этноnacy`onal`nye konfly`kты y` y`x razreshen`e: poly`ty`chesky`e teory`y` y` opыt Zapada. – M., 2000; Hobsbaum Э. Dzh. Pry`ncy`p этны`cheskoj pry`nadlezhnosty` y` nacy`onaly`zm v sovremennoj Evrope // Nacy`y` y` nacy`onaly`zm. – M., 2002.
15. Ty`shkov V.A. Ocherky` teory`y` y` prakty`ky` этны`chnosty` v Rossy`y`. – M., 1997; Ty`shkov V.A. O pry`rode этны`cheskogo konfly`kta // Svobodnaya mysl`. – 1993. – # 4; Ty`shkov V.A. Этно`chnost` y` vlast` v poly`этны`chesky`x gosudarstvax. – M., 1994.
16. Этноpoly`ty`chesky`e konfly`kты: новые pravy`la? // Matery`алы V Konventa Rossy`jskoj assocy`acy`y` mezhdunarodny`x y`ssledovany`j (RAMY). Tom 1. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: [http://risa.ru/images/stories/!\\_Lebedeva.indd.pdf](http://risa.ru/images/stories/!_Lebedeva.indd.pdf)

*Рецензент: Василенко С.Д., д.політ.н., професор Одеської національної морської академії.  
18.04.2014*

УДК 323.127(477.87)

*Докаш Оксана*

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ХАРАКТЕРУ Й МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ  
ОРГАНІВ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВНИМИ ТА  
ПАРТІЙНИМИ СТРУКТУРАМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ Й ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ  
РЕСПУБЛІКИ  
(1944-1945 рр.)**

В статті зроблено спробу політико-правового аналізу характеру й механізмів взаємодії органів влади й управління Закарпатської України з державними та партійними структурами Радянської України й Чехословацької Республіки через розкриття входження Закарпатської

України до складу УРСР, формування й функціонування під фактичним контролем Комуністичної партії Закарпатської України І з'їзду Народних комітетів, Народної Ради Закарпатської України, окружних, міських та сільських народних комітетів у спосіб одностороннього розриву відносин із органами Чехословацької Республіки та підпорядкування УРСР й СРСР від жовтня 1944 р. до січня 1946 р.

**Ключові слова:** Закарпатська Україна, політико-правова взаємодія, органи влади і управління.

*Докаш Оксана*

**ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ХАРАКТЕРА И МЕХАНИЗМОВ  
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ ЗАКАРПАТСКОЙ  
УКРАИНЫ С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И ПАРТИЙНЫМИ СТРУКТУРАМИ  
СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ И ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1944-1945 гг.)**

В статье сделана попытка политико-правового анализа характера и механизмов взаимодействия органов власти и управления Закарпатской Украины с государственными и партийными структурами Советской Украины и Чехословацкой Республики через раскрытие вхождения Закарпатской Украины в состав УССР, формирования и функционирования под фактическим контролем Коммунистической партии Закарпатской Украины І съезда Народных комитетов, Народного Совета Закарпатской Украины, окружных, городских и сельских народных комитетов способом одностороннего разрыва отношений с органами Чехословацкой Республики и подчинения УССР и СССР от октября 1944 р. к январю 1946 г.

**Ключевые слова:** Закарпатская Украина, политико-правовое взаимодействие, органы власти и управления.

*Dokash Oksana*

**POLITICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE NATURE AND MECHANISMS OF  
INTERACTION OF POWER AND CONTROL TRANSCARPATHIAN UKRAINE WITH  
STATE AND PARTY STRUCTURES SOVIET UKRAINE AND CZECHOSLOVAK REPUBLIC  
(1944-1945 YEARS)**

This paper attempts to political and legal analysis of the nature and mechanisms of interaction between government and administration of the Transcarpathian Ukraine with government and political structures of the Soviet Ukraine and the Czechoslovak Republic entry through the revelation of the Transcarpathian Ukraine in the USSR, the formation and functioning under the factual control of the Communist Party of the Transcarpathian Ukraine and with the Congress of People's committees, People's Council of Transcarpathian Ukraine, county, city and village people's committees in a unilateral manner by the breakup of the Czechoslovak Republic and the subordination of the Ukrainian SSR and the USSR from October 1944 to January 1946.

**Keywords:** Transcarpathian Ukraine, political and legal cooperation, government authorities.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Завершення визволення України від нацистської окупації актуалізувало питання статусу Закарпатської (Карпатської) України. На початку вересня 1944 р. Червона армія розпочала Карпатсько-Ужгородську операцію: 24 жовтня було зайнято Хуст, Міжгір'я, Перечин, Берегове. Дещо раніше, 14 жовтня 1944 р. в Києві відбулося урочисте засідання, присвячене завершенню визволення Радянської України. Визволивши до кінця жовтня 1944 р. Закарпатську Україну, радянські війська створили необхідні умови для заселення на цих теренах радянської політичної системи.

**Аналіз останніх досліджень.** Аналізуючи досягнення вітчизняної політичної науки в розробці окресленого кола проблем передовсім можемо вказати на насиченні фактологічним матеріалом колективні монографії [10; 11] та роботи окремих істориків М. Болдижара [1; 2; 3], М. Макари [13], Р. Офіцинського [14], правника Д. Пеци [15] та ін. Поряд з цим важливим є запровадження новітньої методології політологічного аналізу, що зроблено в попередній роботі автора [9].

**Метою** даної статті є політико-правовий аналіз характеру й механізмів взаємодії органів влади й управління Закарпатської України з державними та партійними структурами Радянської України й Чехословацької Республіки.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань:

1) вказати на особливості військово-політичної ситуації в Закарпатській Україні у вересні-жовтні 1944 р.;

2) проаналізувати інституційно-процедурні механізми відновлення структур Чехословацької Республіки на звільненій Червоною армією території Закарпатської України;

3) розкрити причини, характер та масштаби утвердження монопольної ролі Комуністичної партії Закарпатської України в процесі національно-політичного й державного самовизначення населення краю;

4) охарактеризувати характер, прерогативи та структуру органів влади й управління Закарпатської України в період від жовтня 1944 р. до січня 1946 р.;

5) з'ясувати механізми розриву органами влади й управління Закарпатської України відносин із структурами Чехословацької Республіки та цілковитого підпорядкування партійним та державним інститутам УРСР та СРСР загалом.

**Виклад основного матеріалу.** Як вихідне положення можемо прийняти думку М. Макари про те, що зміни в Закарпатській Україні, які відбулися за час заняття Червоною армією (жовтень 1944 р.) до перетворення її на двадцять п'ять областей УРСР (січень 1946 р.) можна кваліфікувати як народно-демократичні. Вони супроводжувались «розгулом мітингової демократії» під час виборів до органів місцевого самоврядування, вирішенні важливих питань соціального, політичного та господарського життя. Разом з тим мали місце поспішність, порушення міжнародних угод і правових норм, які, однак, не можуть заперечити того, що приєднання Закарпаття до тодішньої України було закономірним, історично обумовленим й політично виправданим [13, с.10].

Скориставшись успішним оволодінням військами 4-го Українського фронту Закарпатської України та відсутністю повноцінної адміністрації, вже 28 жовтня 1944 р. Ф. Немец заявив про заснування Адміністрації визволеної території на чолі з урядовим делегатом. Відтоді з'явилися тимчасові місцеві органи державної влади Чехословаччини – військові комендатури і народні ради (комітети) [14, с.111].

Адміністрації Ф. Немеца вдалось створити народні комітети в тій частині Закарпатської України, яка не входила безпосередньо в зону дії 4-го Українського фронту (Рахівському, Тячівському, Хустському, Севлюшському та Волівському округах) розпочати підготовку до проведення 22 листопада в Хусті з'їзду народних комітетів чехословацької орієнтації, де мало бути вирішене лише одне питання – обрання для автономної республіки Підкарпатська Русь тимчасового органу самоуправління під назвою Народна Рада Підкарпатської Русі [4, с.372-373], який, в кінцевому результаті, через недостатню кількість делегатів був позбавлений легітимності.

За умов організаційного оформлення органів влади та управління Чехословацької Республіки свій контроль над усіма сферами життя Закарпатської України прагнули встановити комуністи на чолі з політкомісаром 2-ї армійської бригади 1-го Чехословацького корпусу, секретарем Підкарпатурського крайкому Комуністичної партії Чехословаччини І. Туряницею [4, с. 371-372].

19 листопада 1944 р. в Мукачеве відбулася перша установча конференція Комуністичної партії Закарпатської України (до цього місцеві комуністи входили до складу Компартії Чехословаччини) за участю 294 делегатів та 124 гостей, серед яких селяни складали 50 %, робітники – 35 %, трудова інтелігенція – 15 % [5, арк. 10]. У своїй резолюції закарпатські комуністи виходили з того, що «історична несправедливість віками тяжить над народом Закарпатської України», коли, зокрема в 1938 р. «Закарпатська Україна стала міжнародною розмінною монетою і правителі Чехословаччини віддали нас в мадярське рабство», але віднині «ми не є малим народом, який потребує чужої опіки. Ми є складовою частиною Великого Українського народу» [5, арк. 19-21]. Виходячи з цього, Комуністична партія Закарпатської України «всіма силами підтримуючи і очолюючи рух народних мас, вважає основним завданням розв'язання національного, культурного і соціального питань шляхом об'єднання з Радянською Україною» [5, арк. 38].

Як слушно зауважує знаний закарпатський історик Ю. Болдижар, можна дискутувати навколо питання про правочинність виступів нечисленної партії комуністів та прийняття ними рішень від імені всього населення, але, як продемонстрували подальші події, їх позиція збігалася з позицією більшої частини населення, яке пішло за комуністами, засвідчуючи не їх слабкість, а силу [3, с.75].

Д. Пеца звертає окрему увагу на правові аспекти скликання З'їзду народних комітетів, який претендував на роль «установчих зборів» державного утворення. Він складався з делегатів, відісланих місцевими комітетами. В зв'язку зі складом з'їзду є два проблемні питання: по-перше, перелік місцевих комітетів, які надіслали делегатів до складу з'їзду, і, по друге, спосіб такого «делегування». Доступна для нас емпірична база не дає можливості чітко встановити ні одне, ні

інше. Підкреслимо, що річ навіть не в тому, що «обрання» делегатів з'їзду здійснювалося не на підставі законодавства (чехословацького чи навіть радянського), а в тому, що воно відбувалося взагалі без чітких правил. Додамо до цього, що представницька квота не визначалася ні для населення (один делегат від певної кількості населення), ні для населених пунктів (певна кількість делегатів від певної кількості населених пунктів), ні навіть для округів [15, с.375].

Делегатами з'їзду було обрано 663 особи, які представляли 268 населених пунктів краю, тобто значна частина мешканців, особливо віддалених сіл та присілків не отримала свого представництва [2, с. 100], що, на нашу думку, дає підстави для існування певних сумнівів щодо політико-правової легітимності самого з'їзду, утворених ним органів та прийнятих рішень.

Про характер взаємовідносин між Закарпатською Україною та СРСР на етапі акцентуалізації політичних намірів та конституювання правових механізмів їх реалізації, на нашу думку, більш ніж переконливо свідчать слова вдячності І з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України «Верховному Головнокомандувачу Маршалу Радянського Союзу, нашому батькові Йосифу Віссаріоновичу Сталіну» [8, арк. 1].

З'їзд Народних комітетів Закарпатської України обрав Народну Раду Закарпатської України як «єдину центральну владу, діючу з волі народу», але не визначив всього політико-правового обсягу її компетенції, а лише сформулював основну ціль її створення – «здійснити рішення з'їзду про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною» [6, арк. 1].

27 листопада 1944 р. вона сформувала свій уряд у складі Президії Народної Ради та її уповноважених з таких питань: внутрішніх справ і державної безпеки; комунального господарства; фінансів; землеробства; промисловості та торгівлі; юстиції; освіти; комунікації; охорони народного здоров'я; соціальної опіки. Головою Народної Ради обрали І. Туряницю, заступниками голови – П. Сову і П. Лінтуру [12, с.255].

5 грудня 1944 р. в листі на ім'я президента Чехословацької Республіки Е. Бенеша Народна Рада Закарпатської України апелюючи до прав народів на самовизначення та його й позиції багатьох чеських політиків, які в минулому висловлювались, що «Закарпатська Україна є тільки депозитом для Росії», оголосила, що очікує «негайної вказівки Урядовому делегату Чехословацької Республіки, пану Немецу, залишити межі Закарпатської України» [7, арк. 1-2].

З перших днів свого функціонування державне утворення Закарпатська Україна, його владні органи приймали й втілювали рішення в напрямі досягнення цілей СРСР на даній території, в тому числі:

- а) взяття під контроль економічних і людських ресурсів Закарпаття в умовах війни;
- б) створення квазілегітиматійних механізмів оформлення рішень керівництва СРСР щодо даної території;
- в) поступової інкорпорації Закарпаття до державно-правової й економічної системи СРСР [15, с. 376].

Подаючи себе як «єдиного представника закарпатсько-українського народу і виразника його бажань», Народна Рада Закарпатської України в листі на ім'я Голови Президії Верховної Ради УРСР М. Гречухи та Голови Ради Народних Комісарів УРСР М. Хрущова від 5 грудня 1944 р., в той же час просила допомоги «в справі вислання делегації до УРСР, щоби таким способом нам була можливість висловити нашу сердечну подяку за визволення нашої країни і виконати наказ нашого народу про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною» [17, арк. 154].

Реальна ж влада за такої радянської форми правління належала політичній структурі – Комуністичній партії Закарпатської України, котра виступала інструментом здійснення політики СРСР. Так, в резолюції першої конференції Комуністичної партії Закарпатської України «Про чергові завдання Комуністичної партії Закарпатської України» наголошувалось вважати за «найважливіше завдання партійних комітетів – добір, розстановку і виховання кадрів партійного активу, здібного очолити боротьбу Комуністичної партії Закарпатської України за здійснення вікових надій і стремлінь трудящих Закарпатської України» [5, арк. 41].

«Спрямовувати у вірному напрямку» реалізацію права мешканців Закарпатської України на національно-державне самовизначення шляхом входження до складу Української РСР повинні були направлені зі сходу, зокрема до середини грудня 1945 р. аж 324 керівні партійні працівники, зокрема 64 працівники апарату обкому Компартії Закарпатської України та 49 – апаратів окружних комітетів партії [16, арк. 71].

Прибулі за розподілом центральних органів Союзу РСР та Української РСР працівники займали керівні посади в різних структурах влади та управління квазінезалежної Закарпатської

України, серед іншого сприяючи різкому зростанню правлячої Комуністичної партії та її «помічника» - Союзу молоді Закарпатської України. Цікавою, на наш погляд, є національна структура монопольних партійних та молодіжних структур Закарпатської України, коли українці серед комуністів складали майже 85,6 %, а інформація про росіян відсутня, що може свідчити про не надто вміле маніпулювання статистикою, яка мала б заперечувати істотний вплив прибулих з Радянської України та інших республік СРСР керівних працівників в органах влади та управління Закарпатської України, яка з юридичної точки зору, була перетворена на Закарпатську область Української Радянської Соціалістичної Республіки Указом Верховної Ради Союзу РСР тільки 24 січня 1946 р.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** На основі здійсненого політико-правового аналізу доведено, що характер взаємодії органів влади та управління Закарпатської України з державними й партійними структурами УРСР та СРСР був зумовлений реалізацією планів радянського керівництва з розширення сфери свого впливу на завершальному етапі Другої світової війни, зокрема через утворення та всебічний контроль над квазідержавним утворенням – Закарпатською Україною. Основними механізмами політики інкорпорації краю до загальносоюзного політико-правового простору були кадрова політика, утвердження монопольної ролі Комуністичної партії, активне використання радянських репресивно-каральних структур, зокрема для нівелювання можливостей впливу органів Чехословацької Республіки на процес возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною згідно з Маніфестом 3'їзду Народних комітетів Закарпатської України від 26 листопада 1944 р.

### *Література*

1. Болдижар М. Державно-правовий статус Закарпаття (Підкарпатської Русі) в складі Чехословаччини / М. Болдижар, П. Мосні. – Ужгород: УжНУ, 2001. – 240 с.
2. Болдижар М. Про деякі аспекти возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною / М. Болдижар // Возз'єднання Закарпаття з Україною / Матеріали наукової конференції, присвяченої 60-річчю возз'єднання Закарпаття з Україною, м. Ужгород, 29 червня 2005 р. – Ужгород, 2005. – С. 103-104.
3. Болдижар М. Справжнє народне волевиявлення / М. Болдижар // 1945 рік. Закарпатська Україна / Матеріали наукової конференції, присвяченої 50-річчю Перемоги над фашизмом та 50-річчю возз'єднання Закарпаття з Україною, м. Ужгород, 26 травня 1995 р. – Ужгород : Виробничо-видавничий комбінат «Патент», 1995. – С. 50-59; Ужгород: УжНУ, 2001. – С. 73-78.
4. Гольдмаш П. Історія республіки Підкарпатська Русь / П. Гольдмаш, С. Гольдмаш. – Ужгород : ВАТ «Патент», 2008. – 560 с.
5. Державний архів Закарпатської області. – Ф. ПР-4 Центральний комітет Комуністичної партії Закарпатської України. – Оп. 1. – Спр. 1. 19 листопада 1944 р., 53 арк.
6. Державний архів Закарпатської області. – Ф. Р-14 Президія Народної Ради Закарпатської України. – Оп. 1. – Спр. 11. 26 листопада 1944 р., 4 арк.
7. Там само. – Спр. 13. 5 грудня 1944 р, 2 арк.
8. Там само. – Спр. 14. 30 листопада 1944 р. – 15 липня 1945 р., 97 арк.
9. Докаш О. Ю. Національно-політичне самовизначення населення Закарпатської України та перспективи консолідації української нації на завершальному етапі Другої світової війни / О. Ю. Докаш // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Національна консолідація та європейська інтеграція України», м. Івано-Франківськ, 31 жовтня – 1 листопада 2013 р. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 182 – 186.
10. Закарпаття в етнополітичному вимірі / Авт. колект.: М. Панчук (керівник), В.Войналович, О.Галенко та ін. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 682 с.
11. Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура. Україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.
12. Кульчицький В.С. Історія держави і права України / В.С.Кульчицький, М.І.Настюк, Б.Й. Тищик. – Львів: Світ, 1996. – 296 с.
13. Макара М.П. Закарпатська Україна: шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 – січень 1946 рр.) / М.П. Макара. – Ужгород, 1995. – 108 с.
14. Офіцинський Р. Превентивна радянська Закарпатської України (осінь 1944 р. – весна 1945 р.) / Р. Офіцинський // Закарпатська Україна: перспективи та реалії розвитку / Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 6-й річниці возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною, м. Ужгород, 24 червня 2010 р. – Ужгород, 2010. – С. 107-115.
15. Пеца Д.Д. Закарпатська Україна 1944-1945 років: історико-правова оцінка / Д.Д.Пеца //

Форум права. – 2010. – № 2. – С. 373-376.

16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. Р-2 Управління справами Ради Народних Комісарів Української РСР. – Оп. 7, т. III. – Спр. 1782. 1 липня – 20 грудня 1945 р., 168 арк.

17. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. П-1 Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України. – Оп. 23. – Спр. 786. 15.XI-30.XII. 1944 р., 191 арк.

1. Boldyžar M. Deržavno-pravový status Zakarpattia (Pidkarpatskoji Rusi) v skladi Čechoslovaččyny [Tekst] / M. Boldyžar, P. Mosni. – Užhorod : UžNU, 2001. – 240 s.

2. Boldyžar M. Pro dejaki aspekty vozzjednannia Zakarpatskoji Ukrajiny z Radianskoju Ukrajinoju / M. Boldyžar // Vozzjednannia Zakarpattia z Ukrajinoju / Materialy naukovoji konferenciji, prysviačenoji 60-riččiu vozzjednannia Zakarpattia z Ukrajinoju, m. Užhorod, 29 červnia 2005 r. – Užhorod, 2005. – S. 103-104.

3. Boldyžar M. Spravžnie narodne volevýavlennia / M. Boldyžar // 1945 rik. Zakarpatska Ukrajina / Materialy naukovoji konferenciji, prysviačenoji 50-riččiu Peremohy nad fašyzmom ta 50-riččiu vozzjednannia Zakarpattia z Ukrajinoju, m. Užhorod, 26 travnia 1995 r. – Užhorod : Vyrobnýčo-vydavnyčý kombinat «Patent», 1995. – S. 50-59; Užhorod : UžNU, 2001. – S. 73-78.

4. Hoľdmaš P. Istorija respubliky Pidkarpatska Rus [Tekst] / P. Hoľdmaš, S. Hoľdmaš. – Užhorod : VAT «Patent», 2008. – 560 s.

5. Deržavnyj archiv Zakarpatskoji oblasti (dali – DAZO). – F. PR-4 Centralnyj komitet Komunistyčnoji partiji Zakarpatskoji Ukrajiny. – Op. 1. – Spr. 1. 19 lystopada 1944 r., 53 ark.

6. DAZO. – F. R-14 Prezydija Narodnoji Rady Zakarpatskoji Ukrajiny. – Op. 1. – Spr. 11. 26 lystopada 1944 r., 4 ark.

7. Tam samo. – Spr. 13. 5 hrudnia 1944 r, 2 ark.

8. Tam samo. – Spr. 14. 30 lystopada 1944 r. – 15 lypnia 1945 r., 97 ark.

9. Dokaš O. Ju. Nacionalno-polityčne samovyznačennia naselennia Zakarpatskoji Ukrajiny ta perspektyvy konsolidaciji ukrajinskoji naciji na zaveršalnomu etapi Druhoji svitovoji vijny / O. Ju. Dokaš // Materialy Mižnarodnoji nauko-vo-praktyčnoji konferenciji «Nacionalna konsolidacija ta jevropajska intehracija Ukrajiny», m. Ivano-Frankivsk, 31 žovtnia – 1 lystopada 2013 r. – Ivano-Frankivsk, 2013. – S. 182 – 186.

10. Zakarpattia v etnopolityčnomu vymiri / Avt. kolekt. : M. Pančuk (kerivnyk), V. Vojnalovyč, O. Halenko ta in. ; Red. kol. : Ju. Leveneč (holova), M. Pančuk, V. Vojnalovyč ta in. – K. : IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2008. – 682 s.

11. Zakarpattia 1919-2009 rokiv: istorija, polityka, kul'tura [Tekst] / ukrainomovnyj variant ukrajinsko-uhorskocho vydannia / Pid red. M. Veheša, Č. Fedyneč. – Užhorod : Polihrafcentr «Lira», 2010. – 720 s.

12. Kulčyčký V. S. Istorija deržavy i prava Ukrajiny [Tekst] / V. S. Kulčyčký, M. I. Nastiuk, B. J. Tyščyk. – Lviv : Svit, 1996. – 296 s.

13. Makara M. P. Zakarpatska Ukrajina: šliach do vozzjednannia, dosvid rozvytku (žovteń 1944 – sičeń 1946 rr.) [Tekst] / M.P. Makara. – Užhorod, 1995. – 108 s.

14. Oficynský R. Preventyvna radianizacija Zakarpatskoji Ukrajiny (osiń 1944 r. – vesna 1945 r.) / R. Oficynský // Zakarpatska Ukrajina: perspektyvy ta realiji rozvytku / Materialy Vseukrajinskoji naukovoji konferenciji, prysviačenoji 6-j ričnyci vozzjednannia Zakarpatskoji Ukrajiny z Radianskoju Ukrajinoju, m. Užhorod, 24 červnia 2010 r. – Užhorod, 2010. – S. 107-115.

15. Peca D. D. Zakarpatska Ukrajina 1944-1945 rokiv: istoryko-pravova ocinka / D. D. Peca // Forum prava. – 2010. – № 2. – S. 373-376.

16. Centralnyj deržavnyj archiv vyščych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrajiny. – F. R-2 Upravlinnia spravamy Rady Narodnych Komisariv Ukrajinskoji RSR. – Op. 7, t. III. – Spr. 1782. 1 lypnia – 20 hrudnia 1945 r., 168 ark.

17. Centralnyj deržavnyj archiv hromadských objednań Ukrajiny. – F. P-1 Centralnyj Komitet Komunistyčnoji partiji (bilšovykiv) Ukrajiny. – Op. 23. – Spr. 786. 15.ChI-30.ChII. 1944 r., 191 ark.

**Рецензент** Гулай В.В., д.політ.н., професор, в.о. завідувача кафедри міжнародної інформації НУ «Львівська політехніка»

14.05.2014